

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ

Ярослав ГАЛЕТА

Розглядається специфіка нового інформаційного освітнього середовища, що формується в результаті інформатизації суспільства. Виявляються її педагогічні особливості. Досліджується дидактичний потенціал інформаційно-комунікаційного середовища як технологічної основи і невід'ємного компонента сучасної системи навчання.

Рассматривается специфика новой информационной образовательной среды, формирующейся в результате информатизации общества. Выявляются ее педагогические особенности. Исследуется дидактический потенциал информационно-коммуникационной среды как технологической основы и неотъемлемого компонента современной системы обучения.

Ключові слова: навчальне середовище, інформаційний простір, інформаційно-комунікаційні технології, моделювання середовища навчання.

Сучасна система освіти зазнає значних змін, що зумовлені «незворотніми поступальними факторами» [1], до яких ми відносимо

бурхливий розвиток комп'ютерної техніки і телекомунікаційних технологій. Мета даної статті – проаналізувати деякі дидактичні та істотні ознаки, що характеризують сучасну систему освіти з використанням електронного освітнього середовища і виявити педагогічні особливості.

У теорії і практиці освіти зараз спостерігається збільшення інтересу до досліджень і розробок, спрямованих на використання переваг і потенціалу нових інформаційних технологій для вдосконалення й інтенсифікації процесу навчання. З'явився цілий спектр робіт, присвячених аналізу суті й особливостей навчання в електронному освітньому середовищі (Гураль С.К., Захарова І.Г., Зенкіна С.В., Полат Є.С., Скібіцький Е.Г., Солдаткін В.І.). Більшість дослідників дотримуються думки, що «навчання в інформаційно-комунікаційному середовищі є абсолютно новою парадигмою освіти, яка спирається на функціональну ефективність ІКТ, формує культуру і формується на основі "особливої" культури навчання, яка характеризує як того, що вчать, так і того, що вчить» [2, с. 257]. У багатьох роботах, присвячених опису даної проблеми, автори аналізують специфічні умови навчання, опосередкованого комп'ютером, з метою створення сприятливого освітнього педагогічного середовища. На нашу думку, важливо виявити сутність і специфіку нового освітнього середовища, оскільки навчання цій дисципліні повинне сприяти реалізації сучасної мети освіти – вихованню фахівця-професіонала, здібного до оперативного вирішення професійних завдань з використанням потенціалу всесвітнього інформаційного простору.

Аналіз даних свідчить про те, що темпи розвитку електронної освіти і, зокрема, використання Інтернет-технологій в світі неухильно зростають. В.І. Солдаткін називає таке зростання «широкомасштабним» і констатує, що використання інформаційних і телекомунікаційних технологій в освітньому процесі веде до становлення нової форми освіти, системи «відкритої освіти», що відповідає вимогам постіндустріального суспільства [3, с. 104]. Нова педагогічна система, що ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, має на увазі новий зміст її елементів і нові умови освітньої діяльності.

Дидактичний потенціал інформаційних технологій і методика їх використання для наближення цілей ще недостатньо вивчені. Завданням нашого дослідження в межах даної статті є виявлення педагогічних основ використання засобів ІКТ і умов оптимальної організації освітнього середовища.

Аналіз літератури показав, що розвиток освіти в умовах інформатизації супроводжується появою в науці нових термінів. Є доцільним, в першу чергу, диференціювати деякі ключові поняття і пояснити їх сенс, оскільки вони грають провідну роль у визначенні

чинників і умов ефективності навчання з використанням нової технологічної основи навчання. У психолого-педагогічній літературі останнього десятиліття зустрічаються такі терміни, як «інформаційний простір», «освітнє середовище», «інформаційне середовище», «навчальне середовище», «інформаційно-освітнє середовище».

Проведений нами аналіз літератури показує, що поняття «середовище» і «простір» не синонімічні. Кажучи про «простір», дослідники мають на увазі «набір певним чином пов'язаних між собою умов, які можуть здійснювати вплив на людину» [4], але при цьому не мається на увазі, що людина є невід'ємною складовою частиною даного простору. Таким чином, освітній простір як сукупність певних умов, що здійснюють дію на людину, може існувати незалежно від того, хто навчається. Тоді як поняття «середовище» передбачає присутність в ній людини і взаємодія між нею і людиною. Поняття «освітнє середовище» передбачає «вплив умов освіти на того, хто навчається» [6], отже, безпосередньо залежить від організатора навчального процесу, яким є викладач. У Концепції інформаційного освітнього середовища говориться про створення спеціалізованого середовища, що забезпечує організацію педагогічного процесу на базі ІКТ [7]. Н.О. Спічко дає наступне визначення освітньому середовищу: «...це система умов, що створюється в цілях досягнення конкретного рівня комунікативної компетенції, включає передумови для особистісного розвитку учнів, зумовлені соціальним і просторово-предметним оточенням, що використовуються у навчально-виховному процесі, засобами, а також прийомами і технологіями навчання» [8, с. 47]. Тому питання, пов'язане з оптимальною організацією освітнього середовища з врахуванням вищеперелічених чинників і їх взаємовпливу, є важливим.

Відповідно до концепції інформаційного середовища, розробленою Ю.А. Шрейдером, особливістю інформаційного середовища є його здатність надати «можливість здобуття необхідних даних, відомостей, гіпотез, теорій й ін.», що робить її своєрідним банком даних або провідником інформації [4, с. 2, 5]. Але при цьому Ю.А. Шрейдер і С.Л. Мякішев звертають увагу на те, що вміння скористатися інформацією з певною метою само собою не з'являється, його необхідно спеціально розвивати в процесі навчання, тобто необхідно цілеспрямовано створювати для цієї умови.

Поняття «інформаційно-освітнє середовище» – відносно новий термін, що став останнім часом широко використовуватись. Головними критеріями такого середовища є: 1) наявність системи засобів спілкування; 2) наявність системи засобів самостійної роботи з інформацією і 3) наявність інтенсивного спілкування між учасниками навчального процесу. Під «навчальним середовищем» або «середовищем

навчання» дослідники розуміють спеціально організоване середовище, спрямоване на «здобуття тих, що вчать певних знань, умінь і навичок, в якій мета, зміст, методи і організаційні форми навчання стають рухливими і доступними для зміни в межах конкретного навчального закладу» [4, с. 3]. Таким чином, інформаційне середовище – складова частина і технологічна основа середовища навчання [10] і частина інформаційного простору, а її ключовим компонентом виступає комп'ютер, що є засобом здобуття інформації, її обробки і оновлення знань [11].

Окрім цих понять використовується також поняття «педагогічне середовище» навчання. О.П. Околелов розуміє його як те, що «генерується індивідуумами-учасниками процесу навчання системну освіту, пронизану специфічними, характерними саме для цієї освіти взаємодіями» [4, с. 3, 12]. В даному випадку на перший план висувається комунікація всередині середовища, і акцент в діяльності викладача переноситься на надання педагогічного впливу на особу що вчиться в процесі навчання. Педагогічне середовище, за педагогічним словником, – це «спеціально, згідно з педагогічними цілями, створювана система умов» організації життєдіяльності учнів, що спрямована на формування у них відношення до світу, людей і до один одного [13].

Засвоєння і узагальнення знань в даний час не є метою освіти, а лише одним з допоміжних засобів інтелектуального розвитку людини. Є.С. Полат стверджує, що сучасному суспільству потрібна людина критично мисляча, що уміє бачити і творчо вирішувати проблеми, що виникають, самостійно здобувати потрібну інформацію, аналізувати її і застосовувати для вирішення нових завдань [14]. Вона також підкреслює, що в основу ставиться інтелектуальний і етичний розвиток людини, а успіх освіти істотним чином залежить від бажання людини вчитися і від його самостійної активності. Н.О. Спічко відзначає, що формування навчального середовища знаходиться під впливом викладача, і коли організація освіти включає «механізми внутрішньої активності учня в його взаємодіях з середовищем», має місце управління формуванням освітнім середовищем [8, с. 48].

Термін «середовище» досить чітко визначений в роботі В.О. Ясвіна, який під освітнім середовищем розуміє «систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні» [15, с. 19]. Середовище, за його словами, будучи системою умов, впливів, можливостей, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні, робить того, що вчиться реальним суб'єктом власного розвитку, а «знання – уміння – навички» і сам викладач стають

засобами і умовами цього розвитку і тим самим формують освітнє середовище.

Повертаючись до визначення середовища, уточнимо, що як і будь-яка система, в якій протікає освітній процес, ІОС нового типу включає 7 головних елементів структури: мета навчання, зміст навчання того, що вчиться, навчальні, методи, засоби і форми навчання. Але в середовищі нового типу змінюється зміст цих елементів.

Інформаційно-освітнє середовище характеризується доступом інформаційних ресурсів тих, що вчаться до змісту, і можливістю реалізовувати різні види взаємодії: чати, електронна пошта, презентації і так далі, що значно збагачує взаємодію суб'єктів середовища. Необхідно відзначити, що і ролі обох суб'єктів в новому середовищі також змінюються. Викладач виступає не в ролі розповсюджувача знань й інформації (як це традиційно прийнято), а в ролі консультанта, помічника, партнера учня і координатора пізнавального процесу, а учень при цьому – активний суб'єкт навчального процесу, спрямованого на свідомий розвиток відповідних професійних компетенцій.

Цілі навчання в ІОС – це розвиток тих здібностей особистості, які в даний час необхідні їй і суспільству. На основі тематичного наповнення навчальних програм і посібників, а також використання адекватних методів і прийомів подачі матеріалу моделюється соціокультурний простір учнів, що має вираз у формуванні їх уявлень про навколишній світ і визначення свого місця у ньому.

Предметно-просторове оточення (фізична середовище) містить в собі два компоненти: простір (аудиторія, інформаційно-комунікаційний простір) і предметне оточення, у тому числі різні засоби навчання, включаючи ТСО старого і нового покоління. Кажучи про предметний компонент просторово-предметної сфери, до нього слід віднести різні навчальні матеріали (підручники, робочі зошити, аудіо- і аудіовізуальні матеріали, наочність й ін.) і засоби навчання в широкому сенсі слова (дошка, відеомагнітофон, проектор, комп'ютер і так далі). Навчальні матеріали створюють за допомогою свого змісту пізнавальну атмосферу процесу навчання. Використання комп'ютера, а також новітніх технологій допомагає розсунути стіни аудиторії, вивести тих, що вчаться за її межі і увійти до комунікативного простору світу і культури, опосередкованого комп'ютерною комунікацією.

Роль відео- і мультимедійних матеріалів в організації освітнього середовища широко наголошується в методиці. Відмінною рисою використання інформаційно-освітнього середовища у навчанні є, на думку С.К. Гураль і О.С. Лазаревої, перерозподіл потоків інформації –

діалог викладача з учнем опосередкує віртуальним середовищем, яке виступає в ролі третього компонента навчання [17, с. 36].

Перехід до нової парадигми освіти, в центрі якої знаходиться особистість учня і культура як його домінанта, вимагає такого підходу до організації освітнього середовища із залученням ІКТ і глобального комунікаційного простору, коли створюються умови збалансованого, рівномірного функціонування всіх його структурних компонентів. Його функціонування забезпечується взаємодією трьох складових: змістовною, організаційною і технологічною.

Розглянувши наведені трактування ключових понять, пов'язаних з орієнтованими на середовище освітою, і провівши аналіз характерних особливостей сучасної системи освіти з використанням інформаційних технологій, ми приходимо до висновку, що освітнє середовища нового типу виступає засобом і умовою комунікативно-орієнтованого навчання, в основу якого закладається новітні засоби і методи навчання.

Таким чином, не дивлячись на те, що в центрі процесу навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій знаходяться самостійна пізнавальна діяльність учнів і їх самостійна робота по формуванню необхідних навичок, умінь і професійних компетенцій, успішність і якість навчання з використанням ІКТ великою мірою залежать від ефективності організації ІОС і методичної якості використовуваних матеріалів, а також керівництва, майстерності викладачів, що моделюють її згідно з педагогічними цілями освіти.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Тряпельников А.В. Виртуальная образовательная среда в дистанционном обучении РКИ. Режим доступа: <http://www.mapryal.org/vestnik/vestnik50/problems.shtml>
2. Розина И.Н. Педагогическая компьютерно-опосредованная коммуникация как прикладная область коммутативных исследований. *Educational Technology & Society* 8 (2). 2005. С. 257–264.
3. Андреев А.А., Солдаткин В.И. Прикладная философия открытого образования: педагогический аспект. М.: РИЦ «Альфа» МГОПУ им. М.А. Шолохова, 2002. 168 с. Режим доступа: http://www.ict.edu.ru/ft/003830/book_11.pdf, свободный.
4. Виды сред в образовании // Курс подготовки модераторов для системы дистанционного обучения / Под. рук. Е.С. Полат. Режим доступа: <http://courses.urf.ac.ru/eng/u7-9.html>
5. Шрейдер Ю.А. Информационные процессы и информационная среда // НТИ. Сер. 2. 1976. № 1. С. 3–6.
6. Козырев В.А. Гуманитарная образовательная среда педагогического университета. СПб.: СПбГУ, 1999. 116 с. Режим доступа: http://www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog_7/a06.html, свободный.
7. Концепция создания и развития единой системы дистанционного образования в России. Режим доступа: www.e-joe.ru/sod/97/2_97/st064.html
8. Спичко Н.А. Образовательная среда в обучении иностранным языкам // ИЯШ. 2004. № 5. С. 44–48.
9. О состоянии и перспективах создания единой системы дистанционного образования в России. Режим доступа: <http://www.informika.ru/text/goscom/normdoc/r30/30006.html>

10. Скибицкий Э.Г. Информационно-образовательная среда вуза как средство формирования профессионализма студентов // Информатизация в образовании. 2008. № 8. С. 15–29.
11. Зенкина С.В. Информационно-образовательная среда как фактор повышения качества образования // Педагогика. 2008. № 6. С. 22–28.
12. Околелов О.П. Процесс обучения в виртуальном образовательном пространстве // Информатика и образование. 2001. № 10. С. 66–70.
13. Единое окно доступа к образовательным ресурсам. Глоссарий педагогических терминов. Режим доступа: <http://www.window.edu.ru/window/glossary>
14. Полат Е.С. Основные направления развития современных систем образования. Режим доступа: <http://www.ioso.ru/distant/library/publication/polat.html> и <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/84173>
15. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. М.: Олма-Пресс, 2001. 365 с.
16. Сухова Л.В. Коммуникативно-ориентированное обучение иностранному языку и языковая парасреда как его системно-образующий фактор // ИЯШ. 2007. № 5. С. 15–18.
17. Гураль С.К., Лазарева А.С. Обеспечение качества обучения устной иноязычной речи средствами информационно-коммуникационных технологий: Учеб. пособие. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007. 134 с.
18. Евдокимова М.Г. Система обучения иностранным языкам на основе информационно-коммуникационной технологии (технический вуз, английский язык): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. М., 2007. 49 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Галета Ярослав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблема формування інформаційної культури особистості.